

فصلنامه انسان و محیط زیست، شماره ۵۷، تابستان ۱۴۰۰

بررسی نقش سرمایه اجتماعی در افزایش پایداری محله ای (نمونه موردی: محله حصارک تهران)

امیر صناعی^۱

فرح حبیب^{۲*}

frh_habib@yahoo.com

ایرج اعتصام^۳

تاریخ پذیرش: ۹۹/۰۸/۲۷

تاریخ دریافت: ۹۹/۰۵/۲۰

چکیده

زمینه و هدف: رشد فزاینده شهرنشینی و تغییر در ماهیت و پیچیدگی مسائل، موجب ناکارآمدی برنامه‌ریزی و مدیریت در مقیاس کلان شده است. این امر ضرورت توجه به سطوح پایین‌تر و داشتن نگاه از «پایین به بالا» را به منظور حل پایدار مسائل شهری، بیش از پیش آشکار ساخته است؛ زیرا در خردترین واحد شهری یعنی محله، ابعاد زندگی ملموس‌تر بوده و توجه همه جانبه و جامع‌نگر، گریزناپذیر به نظر می‌رسد. در این راستا توجه به سرمایه‌های محلی در برنامه‌ریزی و طراحی شهری جایگاه ویژه‌ای یافته است. بنابراین، درک مکانیزم و نقش سرمایه اجتماعی برای تحقق هدف کوچک‌سازی وظایف و واگذاری مسئولیت‌ها به نهادها، فراهم نمودن زمینه برای گسترش سرمایه اجتماعی در راستای افزایش تعاملات و ارتباطات اجتماعی و فرهنگی در سطح محله‌ای به منظور کمک گرفتن از شهروندان در رسیدن به توسعه پایدار، از اهم اهداف تحقیق حاضر است.

روش بررسی: این پژوهش از نوع توصیفی-تحلیلی است. در این راستا تجزیه تحلیل داده‌ها با تکمیل پرسشنامه توسط ۳۸۰ نفر از اهالی محله حصارک، جهت سنجش میزان سرمایه اجتماعی و پایداری محله‌ای انجام گرفته است. به این منظور ابتدا با استفاده از ادبیات نظری تحقیق، شاخص‌های سرمایه اجتماعی و پایداری محله تعیین شده، سپس جهت تجزیه و تحلیل داده‌های تحقیق از آزمون آماری ضریب همبستگی پیرسن و رگرسیون برای آزمون فرضیات تحقیق استفاده شده است.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که ارتباط معنادار و مثبتی بین پایداری محله و سرمایه اجتماعی وجود دارد. به بیان دیگر اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی در محله موجب افزایش پایداری محله می‌شود.

۱- دانشجوی دکتری تخصصی معماری، واحد سنندج، دانشگاه آزاد اسلامی، سنندج، ایران

۲- استاد معماری و شهرسازی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (مسئول مکاتبات)

۳- استاد معماری و شهرسازی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

بحث و نتیجه گیری: نتایج تحقیق بیانگر آن است که رابطه‌ای مستقیم و معناداری بین متغیر سرمایه اجتماعی و پایداری محله‌ای وجود دارد. که به این منظور باید از نیروهای مستعد و جوان برای پیشبرد اهداف توسعه نهایت بهره را برد و با شبکه‌ها و تشکل‌های متفاوت و سازمان‌های دولتی و آحاد مردم روابط متقابل برقرار کرد.

واژه‌های کلیدی: سرمایه اجتماعی، پایداری محله‌ای، محله حصارک تهران

Investigating the Role of Social Capital in Increasing Neighborhood Sustainability (Case study: Hesarak Neighborhood of Tehran)

Amir Sanaei¹

Farah Habib^{*†}

frh_habib@yahoo.com

Eraj Etesam[‡]

Received: August 10, 2020

Accepted: November 17, 2020

Abstract

Background and Aim: The increasing growth of urbanization and the change in the nature and complexity of issues have led to the inefficiency of large-scale planning and management. This has made it even more apparent the need of paying attention to the lower levels and look from the bottom up in order to solve urban problems sustainably; because in the smallest urban unit, the neighborhood, the dimensions of life are more tangible and all-round and comprehensive attention seems inevitable. In this regard, attention to local capital in urban planning and design has found a special place. Therefore, understanding the mechanism and role of social capital to achieve the goal of downsizing tasks and delegating responsibilities to institutions, providing a basis for expanding social capital in order to increase social and cultural interactions and communication at the neighborhood level to help citizens achieve the sustainable development is one of the most important goals of the present study.

Methods: This is a descriptive-analytical study. In this regard, data analysis was performed by completing a questionnaire by 380 residents of Hesarak neighborhood, to measure the amount of social capital and neighborhood sustainability. For this purpose, first using the theoretical literature of the research, social capital indicators and neighborhood sustainability were determined, then to analyze the research data, Pearson correlation coefficient and regression statistical tests were used to test the research hypotheses.

Findings: The research findings indicate that there is a significant and positive relationship between neighborhood sustainability and social capital. In other words, social trust, social cohesion and social participation in the neighborhood increase the stability of the neighborhood.

Discussion and Conclusion: The results indicate that there is a direct and significant relationship between social capital and neighborhood sustainability. For this purpose, it is necessary to make the most of the talented and young forces to advance the development goals and to establish mutual relations with different networks and organizations and government organizations and individuals.

Keywords: Social capital, neighborhood sustainability, Hesarak neighborhood of Tehran

1- PhD Student, Architecture, Sanandaj, Islamic Azad University, Sanandaj, Iran

2- Professor of Architecture and Urban Planning, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran (corresponding author)

3- Professor of Architecture and Urban Planning, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

مقدمه

که در آن می‌زیسته شناخته می‌شد (کوهی فرد، ۱۳۹۲: ۱۰). توسعه محله‌ای نیز بیانگر فرآیندی است که بر اساس آن سرمایه‌ای که اجتماع به صورت بالقوه قادر به جمع‌آوری و استفاده از آنها است، افزایش می‌یابد تا به کمک آنها کیفیت زندگی مردم خویش را بهبود بخشد (شارع پور، ۱۳۸۳: ۲۸۹). برای دستیابی به پایداری محله‌ای که مبتنی بر مشارکت شهروندان در برنامه‌های توسعه می‌باشد، بایستی ظرفیت‌سازی کرد. ظرفیت‌سازی در سطح محله، از طریق شناخت سرمایه اجتماعی و عوامل مؤثر در آن میسر می‌شود. از این رو سنجش میزان سرمایه اجتماعی در سطح محله و چگونگی باز تولید سرمایه اجتماعی به منظور کمک گرفتن از شهروندان در رسیدن به توسعه پایدار، ضروری است (خنده‌رو، ۱۳۸۷: ۳). شهر تهران به عنوان پایتخت کشور به دلیل ویژگی‌های خاص آن دارای مسائل و معضلات ویژه بوده است. وجود خرده فرهنگ‌ها و نیز سنخ‌های فرهنگی متنوع در سطح محلات آن به دلیل مهاجرت و سایر عوامل، لزوم توجه به مفهوم سرمایه اجتماعی در جهت حل مناسب این مشکلات را ضروری ساخته است. محله حصارک دارای بافتی بسیار نامتراکم است؛ بافت پراکنده روی محله، بافتی غیرمنسجم، با رشدی تقریباً بدون برنامه و ساختار کالبدی نامنظم که بیشتر محل زندگی افراد مهاجر است. ساختار اجتماعی آنومیک و گسسته که پیوندهای اجتماعی در آن ضعیف است و در کنار شرایط کالبدی و اقتصادی نامناسب، پتانسیل بالایی در ناپایداری اجتماعی در شهر تهران دارد. از این رو، محله حصارک تهران واقع در منطقه ۵ تهران، به عنوان نمونه مورد مطالعه در زمینه پایداری محله‌ای انتخاب شد.

پیشینه تحقیق

در مورد ارتباط دو مفهوم سرمایه اجتماعی و پایداری محله‌ای در ادامه به تعدادی از کارهای انجام شده اشاره می‌گردد (جدول ۱).

با نگاهی به تاریخ برنامه‌ریزی شهری می‌توان شاهد تغییر در رویکرد برنامه‌ریزان شهری و ارتقاء برنامه‌ریزی شهری از نگاه صرف کالبدی به نگاه چند بعدی بود، که کلیه ابعاد اقتصادی، اجتماعی، روانی و غیره را در بر می‌گیرد. از طرف دیگر محله نیز به عنوان یکی از ابزارهای برنامه‌ریزی شهری در طول قرن بیستم برای غلبه بر مسائل و مشکلات شهری مطرح بوده و از دیدگاه‌های مختلف به آن توجه شده است که یکی از آنها دیدگاه اجتماعی است که به محله به عنوان یک ساختار اجتماعی می‌نگرد (غیاثوند، ۱۳۸۸: ۲۲). دیدگاه توسعه پایدار، حل مشکلات شهری را در استفاده از نیروهای توانمند درون‌زا در محلات شهری یعنی گروه‌ها و اجتماعات محلی به عنوان سرمایه‌های اجتماعی، که از جایگاه و کارکرد ویژه‌ای از لحاظ حفظ و توسعه تنظیمات اجتماعی در کلانشهر برخوردار هستند، می‌داند (معصومی، ۱۳۹۰: ۱۱). موضوع اجتماع محلی وسیله‌ای برای پیشبرد نوسازی اجتماعی و کالبدی محلات شهرها و مناطق مهم شهری است (گیدنز، ۱۳۷۸: ۸۹). از گذشته‌های دور، محلات مسکونی شهرها، به عنوان سلول‌های حیات شهری، نقش اساسی در زندگی ساکنان آن داشته‌اند. وجود یک شیوه زندگی خاص در میان افراد ساکن در یک محله معمولاً منجر به ایجاد اهداف و علایق مشترک در میان ساکنان محله می‌گردد (معصومی، ۱۳۹۰: ۱۵). همین عامل هویتی، در آن محدوده سبب ایجاد فضاهایی با کارکرد و عملکرد خاص می‌شد که بافت آن را نیز از محدوده‌های اطراف متمایز می‌گرداند. بطور کلی ویژگی مهم و مثبت محله، داشتن نوعی روح جمعی بود که مظاهر آن وحدت و پیوستگی افراد به یکدیگر و احساس یگانگی و نیز آمادگی برای مساعدت و همکاری در راه حفظ شعار محله و بهبود اوضاع آن است. هر محله با ارایه خدمات روزمره مورد نیاز خود و با ایجاد نمادهای محله‌ای و ویژگی‌های خاص موجب می‌شد، ساکنان آن نوعی احساس تعلق و نوعی هویت داشته باشند تا جایی که هر شهروند با نام محله‌ای

جدول ۱- پیشینه تحقیق های انجام گرفته

نام اثر	پدید آورندگان	سال	نتایج
بررسی تاثیر سرمایه اجتماعی تشکل های مردم نهاد استان مرکزی بر مردم سالاری	بیات، خیری و پوریانی	۱۳۹۹	سرمایه اجتماعی تشکل های مردم نهاد استان مرکزی بر مردم سالاری تاثیر مثبت و معنادار می گذارد.
ارزیابی پایداری اجتماعی کلان شهر مشهد	مافی و عبدالله زاده	۱۳۹۶	از شاخص های تاثیرگذار بر پایداری اجتماعی، سرمایه اجتماعی است که با روابط صمیمانه با همسایگان، همفکری و مشورت با آنها در حل مشکلات و اعتماد به همسایگان ارتباط مستقیم دارد.
تحلیل تطبیقی نقش سرمایه اجتماعی در پایداری محله ای در بافت های فرسوده و جدید (نمونه موردی: محلات نارمک و یوسف آباد)	جوادزاده اقدم و علوی	۱۳۹۵	رابطه ای مستقیم و معنادار بین متغیر سرمایه اجتماعی و پایداری محله ای وجود دارد.
دستیابی به توسعه پایدار محلی از طریق ظرفیت اجتماعی ساکنین و فعالان اقتصادی محله غیررسمی مطالعه موردی: محله شمیران نو	شفیعا، کاظمیان و قربانی زاده	۱۳۹۲	این تحقیق تایید نمود، ظرفیت اجتماعی سازه ای ذهنی است، که از انگیزه های اصلی کنش گران برای حضور در محله اثر می پذیرد.
ارزیابی عملکرد مدیریت شهری در پایداری محله ای ناحیه ۲ شهرداری منطقه ۴ تهران	شادی بیگلری	۱۳۸۹	ناحیه ۲ شهرداری منطقه ۴ در مرز پایداری قرار دارد.
نقش سرمایه اجتماعی در توسعه پایداری محله ای	براتعلی خاکپور و همکاران	۱۳۸۸	می توان با تقویت سرمایه اجتماعی به پایداری محله ای دست یافت. توجه به مفهوم ذهنی سرمایه اجتماعی شرط انکارناپذیر بر تحقق مفهوم عینی پایداری است.
عوامل موثر بر پایداری توسعه محله در فرایند برنامه ریزی شهری	نیما سالک	۱۳۸۶	مطالعات کلی حاکی از آن است که میزان پایداری محله ده ونک ۴,۷۶ است و به صورت معنی داری از عدد ۵ که در این تحقیق به عنوان شاخص پایداری در نظر گرفته شده پایین تر بوده است.

برنامه ریزی توسعه محله ای با تاکید بر سرمایه اجتماعی	سید احمد موسوی	۱۳۸۵	ارتقا سرمایه اجتماعی باعث ایجاد نگرشی مثبت به محیط زندگی و محله می- گردد و این نگرش مثبت می تواند منشا بسیاری از کنش های اجتماعی کارآمد، از جمله مشارکت اجتماعی گردد.
تأثیر سرمایه اجتماعی بر مشارکت مردم محله را در مدیریت جمع آوری ضایعات در مناطق مختلف شهر داکای بنگلادش	پاراگال، گلیکان و هوک	۲۰۰۲	آنها علت اصلی موفقیت در جمع آوری صحیح را سرمایه اجتماعی افراد این محلات می دانند، سرمایه ای که ناشی از تعاملات و نهادهای سنتی یا مرسوم، میراث و زمینه ارزشی قومی یا دینی مشترک است.
تاثیر همیاری میان منابع محلی در فرایند شکل گیری اجتماعات محله ای در محله کرنشا در لوس آنجلس	کوبیش و همکارانش	۱۹۹۹	گروهی از ساکنان محله کرنشا در لس آنجلس، در تلاش برای صورت برداری و بسیج دارایی های آنان، فهرستی از منابع، استعدادها و ذخایر پنهان اجتماع محلی تهیه کرده اند. آنان این تلاش را در تقابل با برآورد نیازها که حاکی از کمبودهای اجتماع محلی است قلمداد می کنند.
بررسی ارتباط میان سرمایه اجتماعی و توسعه پایدار را در روستاهای تانزانیا	ناریان و پریچت	۱۹۹۹	شاخص های بالای سرمایه اجتماعی از جمله مشارکت والدین در مدرسه ها با کیفیت مدرسه ها ارتباط دارد. روستاهایی که سرمایه اجتماعی بالایی دارند فعالیت های جاده سازی و روش های نوین کشاورزی، بهبود یافته است.
سرمایه اجتماعی و ثبات محله یک تحقیق تجربی	تمکین و روهه	۱۹۹۸	ارائه یک مدل از سرمایه اجتماعی محله که سرمایه اجتماعی را به عنوان یک تابع از دو عنصر تشکیل دهنده: محیط اجتماعی فرهنگی و زیرساخت های سازمانی نشان می دهد. علاوه بر این به ارائه چگونگی تاثیر سرمایه اجتماعی بر ثبات محله می پردازد.
مرگ و زندگی شهرهای بزرگ امریکایی	جین جاکوبز	۱۹۶۰	وی به اصلاح تمامی جنبه های توسعه شهر و برنامه ریزی شهری اهتمام داشت و مفهوم سرمایه اجتماعی را در ارتباط با مباحث فضایی کالبدی شهر و محلات شهری مطرح نمود.

مطالعه پیشینه پژوهش های انجام گرفته نشان می دهد؛ اهمیت سرمایه اجتماعی به عنوان عاملی جهت پایداری محله ای به گونه ای است که برخی از صاحب نظران، پایداری محله ای را بدون سرمایه اجتماعی غیرممکن دانسته اند.

مبانی نظری

سرمایه اجتماعی

مفهوم اصلی سرمایه اجتماعی را در جمله "برقراری ارتباط مهم است" می توان خلاصه کرد. مردم از طریق مجموعه ای از شبکه ها

با هم در ارتباط بوده و با دیگر اعضای شبکه ها ارزش های مشترکی دارند، به طوری که این شبکه ها منبعی ایجاد می کنند و به نظر می آید آنها نوعی سرمایه ایجاد کرده اند (فیلد، ۱۳۸۵: ۱). اما نخستین بار در اثر کلاسیک جین جاکوب «مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکایی» (۱۹۹۱)، به کار رفته است (نیکومرام، ۱۳۸۷: ۳۱). او در این اثر علمی توضیح داده است که شبکه های اجتماعی فشرده در محدوده های حومه قدیمی و مختلط شهری، صورتی از سرمایه اجتماعی را تشکیل داده و در

است (دیپیم پور، ۱۳۹۸) گیسو و همکارانش (۲۰۰۴) سرمایه اجتماعی را سطح اعتماد متقابل و گرایش نوع دوستانه در یک جامعه تعریف می کنند. فوکویاما (۱۹۹۷) سرمایه اجتماعی را "وجود مجموعه خاصی از ارزش‌ها یا هنجارهای غیر رسمی مشترک بین اعضای گروه" تعریف می‌کند و همکاری بین آن‌ها را مجاز می‌داند (Jha & Cox 2015). مالکی (۲۰۱۲) سرمایه اجتماعی را تسهیل کننده سایر اشکال سرمایه اجتماعی معرفی می‌کند (Soulard et al 2018). در نهایت دیدگاه و تعریف نظریه پردازان در مورد سرمایه اجتماعی در جدول ۲ آورده شده است.

ارتباط با حفظ نظافت، عدم وجود جرم و جنایت خیابانی و دیگر تصمیمات در مورد بهبود کیفیت زندگی، در مقایسه با عوامل نهادهای رسمی همچون نیروی حفاظتی پلیس و نیروهای انتظامی، مسئولیت بیشتری را از خود نشان داده است (الوانی، ۱۳۸۱: ۱۹). چانگ و همکارانش (۲۰۱۷) بر این باورند که سرمایه اجتماعی باعث بنیان رشد و توسعه اقتصادی جوامع و عامل کلیدی در کسب مزیت رقابتی و موفقیت اقتصادی پایدار سازمان- هاست (فلاح شمس و همکاران، ۱۳۹۹: ۲۹۸). بحث در زمینه سرمایه اجتماعی را هانی فان (۱۹۱۶) آغاز و اعلام کرد که سرمایه اجتماعی نه تنها دارایی ارزشمند برای افزایش سطح زندگی است بلکه روشی برای افزایش سطح رفاه اجتماعی در کل جامعه

جدول ۲- دیدگاه صاحب نظران در مورد سرمایه اجتماعی

نظریه پرداز	تعریف	دیدگاه‌ها	نتایج
پی‌یر بوردیو	مجموعه منابع بالفعل و بالقوه که نصیب فرد یا گروه آن هم به علت داشتن شبکه- ای پایدار از روابط اجتماعی کمابیش نهادینه شده می‌گردد.	شروع از اصلی که سرمایه و شکل‌های متفاوتش می‌تواند ورای جنبه‌های جامعه سرمایه‌داری و شکل‌های دیگر تولید طراحی شود.	مزایای فردی و همچنین مزایایی برای طبقه اجتماعی تا از تعلق افراد فایده ببرند.
جیمز کلمن	به وسیله کارکرد خودش تعریف شده، یک موجودیت تنها نیست بلکه تنوعی از موجودیت‌هاست و شکلی از ساختار اجتماعی هستند و کنش‌های درون ساختار اجتماعی را تسهیل می‌کنند.	پیروی از نظریه انتخاب عقلانی و کاربردهایش در جامعه شناسی، کلمن باور داشت که مبادلات اجتماعی حاصل جمع کنش‌های افرادند.	نتایج سودمندی از همدلی یک شخص با یک گروه اجتماعی و احساس وظیفه در ارتباط با مردم.
رابرت پانتام	سرمایه اجتماعی استناد به جنبه‌هایی از سازمان‌های اجتماعی است مانند شبکه‌ها، هنجارها و اعتماد هماهنگی و همکاری را برای نفع متقابل تسهیل می‌کند.	در دید پانتام عوامل سیاسی بالاتر از عوامل اقتصادی قرار گرفته، سنت‌های مدنی به ما اجازه می‌دهد تا درجات توسعه را مرور کنیم و نه کشورها را	مزایای هم فردی هم جمعی

منبع: جوادزاده اقدام و همکاران، ۸۹:۱۳۹۵

شاخص‌ها و گویه‌های سرمایه اجتماعی

سرمایه اجتماعی یکی از شاخص‌های مهم رشد و توسعه در هر جامعه است. شرط لازم برای پیشرفت جامعه، توسعه همه جانبه،

ایجاد روابط گرم، گسترش انسجام اجتماعی، بسط مشارکت اجتماعی و اعتماد متقابل اجتماعی است (ازکیا و همکاران، ۱۳۸۹: ۲۵۳).

جدول ۳- شاخص‌ها و گویه‌های سرمایه اجتماعی

گویه	شاخص	
تمایلات همکاری جویانه	اعتماد اجتماعی	سرمایه اجتماعی
پایبندی به تعهدات		
صداقت		
رعایت اخلاق و انصاف		
صراحت		
ارتباط متقابل	مشارکت اجتماعی	
همکاری و تعاون در بخش‌های مختلف اجتماعی		
همکاری با تشکل‌های مردم نهاد		
مشارکت فرد در گروه		
شرکت داوطلبانه در گروه‌های اجتماعی		
برگزاری جلسات اجتماعی		
حسن تعلق به اجتماع	انسجام اجتماعی	
توافق جمعی با اطرافیان		
هماهنگی و همکاری متقابل		
درک از محیط اطراف		
سازگاری با موقعیت‌های جدید		

منبع: بیات و همکاران، ۱۳۹۹: ۱۲۱

اعتماد اجتماعی

اعتماد یکی از جنبه‌های مهم روابط انسانی بوده است و زمینه‌ساز مشارکت و همکاری میان اعضای جامعه هست. اعتماد مشارکت را در زمینه‌های مختلف اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و فرهنگی سرعت بخشیده و تمایل افراد را برای همکاری با گروه‌های مختلف جامعه افزایش می‌دهد (حیدر آبادی، ۱۳۸۹: ۶۰). کلمن نیز اهمیت ویژه‌ای برای این مفهوم قائل است. او اعتماد اجتماعی را یکی از شاخص‌های مهم ایجاد و سنخ‌ساز میزان سرمایه اجتماعی می‌داند. مفهوم اعتماد، برای کلمن مفهومی محوری است. دین مبین اسلام نیز برای مقوله اعتماد اجتماعی اهمیت زیادی قائل شده است؛ به گونه‌ای که صداقت و شفافیت در اندیشه، بیان، تلاش در جهت پدید آوردن اعتماد متقابل، تشویق روحیه همگرایی و احترام متقابل از این نوع شمرده می‌شوند (نجفی، ۱۳۸۵: ۲۷). مطالعه اعتماد اجتماعی، در جایگاه یک مکانیسم اجتماعی، تعاملات

اجتماعی انسان‌ها را به وسیله انگیزه‌ها، احساسات و باورهای آنان بررسی می‌کند (بیات و همکاران، ۱۳۹۹ به نقل از Misztal 1997:15).

مشارکت اجتماعی

مشارکت اجتماعی در نگاه کلی، به معنای شرکت فعال و سازمان یافته افراد و گروه‌های اجتماعی در امور اجتماعی، سیاسی و فرهنگی است و به عقیده بسیاری از اندیشمندان از جمله پاتنام، تأثیر مستقیمی بر میزان سرمایه اجتماعی دارد. هر قدر شبکه‌های ارتباط اجتماعی متراکم‌تر باشند احتمال بیشتری وجود دارد که شهروندان بتوانند در جهت منافع متقابل همکاری کنند، زیرا مشارکت اجتماعی از طریق افزایش هزینه‌های بالقوه عهدشکنی، کاهش فضای ابهام آمیز و غیر شفاف، تقویت هنجارهای معامله متقابل، ایجاد حس اعتماد به دیگران از طریق تسهیل ارتباطات و ارائه الگوی همکاری نسبت به آینده، زمینه همکاری و اعتماد به

است که افراد تفاوت بسیار اندکی باهم دارند، دارای ارزش‌ها و اهداف مقدس واحدی هستند و فعالیت‌های اقتصادی مشابهی را ایفا می‌کنند (ازکیا، ۱۳۷۷: ۷۵-۷۶).

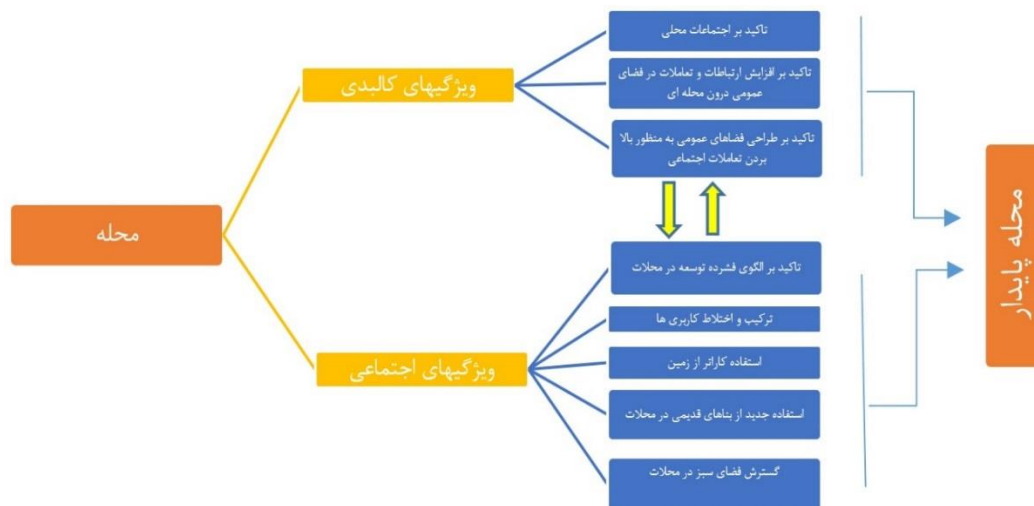
محله پایدار

در مقایسه با تعاریف و مفاهیم بسیاری که از توسعه پایدار در سطوح بین‌المللی، ملی، منطقه‌ای و شهری تاکنون ارائه شده است، محله و ابعاد آن به ویژه در کشورمان تاکنون مورد بررسی و تجزیه تحلیل جدی قرار نگرفته است. این در حالی است که محله‌های شهری، مکان‌ها و محدوده‌هایی بوده که ابعاد و مسائل در آنها کاملاً محسوس بوده است (نوریان و عبدالمهدی، ۱۳۸۸: ۵۷). با این وجود تعاریف و مفاهیم زیادی از توسعه محله‌ای پایدار در سطح جهانی ارائه شده است، که هیچ کدام جامعیت نداشته، زیرا توسعه هر مکانی با توجه به ویژگی‌های خاص و منحصر به فرد آن شکل گرفته و منجر به فرصت‌ها و محدودیت‌های خاص آن مکان گردیده است. در واقع جوامع محلی باید خود در تعریف پایداری از منظر محلی دخیل بوده باشند (میرزائیان، ۱۳۸۹: ۲۰-۲۵). با توجه به این موارد، ویژگی‌های اجتماعی و کالبدی محله‌ها را که منجر به پایداری آن شده می‌توان به صورت نمودار زیر نشان داد (شکل ۱)

یکدیگر را در میان کنشگران افزایش می‌دهد (پاتنام، ۱۳۸۰: ۲۹۷ تا ۲۹۹). مشارکت اجتماعی حوزه وسیعی از فعالیت‌ها را دربر می‌گیرد؛ مثل عضویت، همکاری و فعالیت‌های فردی و جمعی افراد جامعه در انجمن‌ها و تشکل‌های دولتی و غیر دولتی و مشارکت مبتنی بر فرایندی است که طی آن اطمینان و همبستگی میان مردم برقرار می‌شود (بیات و همکاران، ۱۳۹۹ به نقل از محسنی و جاراللهی، ۱۳۸۲: ۱۲).

انسجام اجتماعی

انسجام در اجتماع یعنی استفاده از امکانات موجود در اجتماع، حضور در رویدادهای اجتماعی، حس تعلق به اجتماع، ادراک فرد در خصوص دوستی از سوی اجتماع و میزان شبکه‌های دوستی در محل (غفاری، ۱۳۹۰: ۲۳۸). امیل دورکیم، از اولین جامعه‌شناسانی است که مفهوم انسجام و همبستگی اجتماعی را مورد مطالعه قرار داده است و وجود آن را برای هر تقسیم کار اجتماعی لازم می‌داند. او در کتاب معروف خود تقسیم کار اجتماعی " که حاصل تز کارشناسی‌ارشد او بوده است، علت اصلی انتقال جوامع از حالت سنتی به حالت مدرن را از بین رفتن پیوندهای کهنه مبتنی بر انسجام مکانیکی می‌داند. به زعم وی، جوامع مدرن مبتنی بر انسجام ارگانیکی هستند، زیرا انسجام مکانیکی در جایی حاکم

شکل ۱- الگوی ایجاد محلات پایدار (منبع: میرزائیان، ۱۳۸۹)

اندکی تغییر اکثر محققین پایداری محله‌ای را ناظر بر مفاهیمی همچون هویت و سرزندگی و تداوم و سازگاری، دسترسی، تنوع، ظرفیت قابل تحمل زیست محیطی و ... می‌دانند که هر یک از این مفاهیم خود متشکل از شاخص‌های زیادی می‌باشد از مجموع شاخص‌های مورد توافق برای مفاهیم یاد شده محقق با توجه به امکانات تحقیق و موضوع مربوطه به گزینش ۱۸ شاخص اقدام نمود که ضمن پوشش دادن تمامی مفاهیم بالا، بتوان آنها را معرف پایداری محله‌ای دانست (جدول ۴).

بنابراین آنچه می‌توان از معیارهای حاکم بر محله سنتی و بارزه-های مطرح شده در محله پایدار استنباط نمود، دستیابی به محله-ای بوده است که در هم پیوندی نزدیک به خصائل اجتماعی و کالبدی شکل می‌گیرد و زمینه‌ساز تعاملات بالای اجتماعی است و حس تعلق به مکان را در خود مستتر دارد.

شاخص‌های پایداری محله‌ای پژوهش

مفهوم پایداری محله‌ای، فراهم گردیدن شرایطی از زیست در محله است تا جریان نیازهای زیست محیطی، سلامت، خدماتی و آموزشی، بهداشتی، دسترسی و حمل و نقل و... برآورده گردد که با

جدول ۴- شاخص‌های پایداری محله

مفهوم	مولفه	شاخص‌ها
توسعه پایدار محلی	اجتماعی	۱. مشارکت ۲. وجود حس تعلق نسبت به محله در ساکنین (برآورد نیاز، عضویت، اثر گذاری، پیوندهای احساسی) ۳. امنیت
	اقتصادی	میزان درآمد ماهیانه سرپرست خانوار ۲. امکان خرید آسان مایحتاج روزانه ۳. تنوع گونه‌های مسکن
	زیست محیطی	۱. میزان آلودگی صوتی ۲. کیفیت هوای محله ۳. نحوه جمع‌آوری زباله ۴. نزدیکی به طبیعت
	نهادی	۱. میزان آگاهی رسانی به مردم در باب محله ۲. میزان مشارکت مردم در طرح‌های شهری ۳. میزان رضایت ساکنین از عملکرد مسئولین شهری
	کالبدی	۱. کیفیت ابنیه ۲. عدم وجود ترافیک عبوری ۳. خوانایی ۴. دسترسی

منبع: Barton, 2003

رابطه سرمایه اجتماعی با پایداری محله‌ای

سرمایه اجتماعی را می‌توان یکی از مشخصه‌های توسعه محلی، که اصلی‌ترین عنصر توسعه اجتماعی است تلقی کرد. تحرک گروه‌ها و تشریک مساعی بین آنها، تقویت و توسعه پایه‌های دموکراسی در جامعه (محله)، ایجاد اعتماد به نفس در سطوح فردی و محلی، ازدیاد رهبران بومی و محلی و بالاخره ایجاد حالتی که در آن مشکلات اجتماعی به وسیله اعضای محله حل شود. باید خاطر نشان کرد که موضوع محله در متون اسلامی در غالب روابط

همسایگی و حقوق مربوط به آن مطرح می‌شود که بخش قابل توجهی از آنها از مقولات مربوط به سرمایه اجتماعی است که در دنیای امروز مورد تأکید قرار می‌گیرد (زاهدی اصل، ۱۳۸۳: ۲۷۹-۲۷۸).

روش پژوهش

تحقیق حاضر یک مطالعه موردی و از سنخ توصیفی-تحلیلی و هم‌بستگی است. جهت پاسخ‌گویی به فرضیه‌های تحقیق و اهداف

پایداری محله‌ای و ۳۴ سؤال در زمینه سرمایه اجتماعی است. در سؤالات بسته از طیف لیکرت استفاده شد. این طیف با ۵ قسمت مساوی میزان موافقت و مخالفت پرسشگران را با سؤالات مطروح شده نشان می‌دهد. در این راستا با استفاده از اسناد و اطلاعات موجود و پرسش‌نامه و مشاهده میدانی اطلاعات مورد نیاز جمع‌آوری و به سوال تحقیق پاسخ داده شده و فرضیه مورد آزمون قرار گرفت، در نهایت بعد از مشخص شدن نقش سرمایه اجتماعی در پایداری محله‌ای به ارائه پیشنهاداتی جهت بهبود وضعیت محله‌های مورد مطالعه پرداخته شده است (جدول ۵).

پژوهش سعی شده است دیدگاه ساکنان محله حصارک از بعد ذهنی سنجیده شود. برای این کار با در نظر داشتن شاخص‌های پایداری محله‌ای در ابعاد اجتماعی، اقتصادی، زیست محیطی و کالبدی و شاخص‌های سرمایه اجتماعی در ابعاد اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، انسجام اجتماعی با طراحی گونه‌های مناسب از طریق پرسشنامه به بررسی موضوع در محله‌های مورد مطالعه پرداخته شده است. سپس اقدام به توزیع پرسشنامه در بین ساکنان محله مورد مطالعه کرده و با جمع‌آوری پرسشنامه‌ها به تجزیه و تحلیل داده‌ها پرداخته شده است. این پرسشنامه حاوی ۶۴ سؤال در مورد موضوع تحقیق است. شامل ۳۰ سؤال در زمینه

جدول ۵- شکل کلی امتیازدهی طیف لیکرت

شکل کلی	کاملاً مخالفم	مخالفم	نظری ندارم	موافقم	کاملاً موافقم
امتیازبندی	۱	۲	۳	۴	۵

پژوهش پایداری محله‌ای توسط هفده گویه و به صورت یکجا، و سرمایه اجتماعی به سه شاخص و شانزده گویه مورد پرسش قرار گرفته است (جدول ۶).

معرفی متغیرها و شاخص‌های پژوهش

با توجه به فرضیه تحقیق که از نوع هم‌بستگی است متغیر مستقل سرمایه اجتماعی و متغیر وابسته پایداری محله‌ای است. در این

جدول ۶- شاخص‌های مورد سنجش در بخش سرمایه اجتماعی و پایداری محله

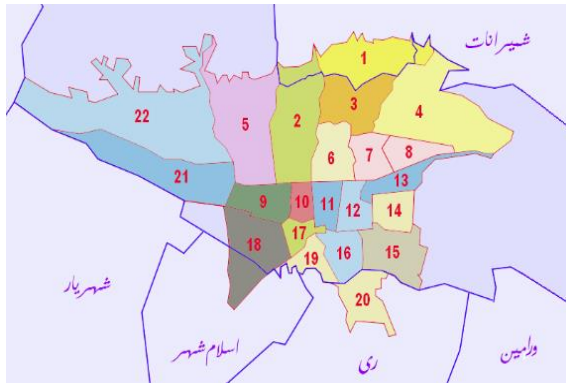
شاخص‌های سرمایه اجتماعی و پایداری محله	
سرمایه اجتماعی	اعتماد اجتماعی، مشارکت اجتماعی، انسجام اجتماعی
پایداری محله	اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، کالبدی، زیست محیطی

قرارگیری محله مشخص است، این محله از شمال به ارتفاعات البرز و اراضی دانشگاه آزاد اسلامی، از جنوب به سیمون بولیوار، از غرب به باغات میوه، مسیل و سک و تاسیسات انبارهای نفت و از شرق به محوطه ساختمانهای واحد علوم و تحقیقات و بیمارستان فرهیختگان محدود شده است. این محله از لحاظ ارتفاعی در ارتفاع بالای ۱۵۰۰ متر از سطح دریا واقع شده و در دامنه کوه و

در این پژوهش شاخص اعتماد اجتماعی؛ دارای پنج گویه، شاخص انسجام اجتماعی؛ پنج گویه و شاخص مشارکت اجتماعی؛ شش گویه است.

محدوده و قلمرو پژوهش

محله حصارک با مساحت ۴۹۹۷۱۳ مترمربع در شمال منطقه ۵ شهرداری تهران واقع شده است. همانطوری که از موقعیت

نقشه ۱- موقعیت منطقه ۵ در تقسیم بندی مناطق شهرداری شهر تهران (www.tehran.ir)

تصویر ۱- عکس هوایی محله حصارک تهران در سال ۱۳۹۸ (منبع: Google Earth)

یافته‌های پژوهش

حجم نمونه و شیوه نمونه‌گیری

با استفاده از فرمول کوکران و با توجه به جمعیت محله مورد مطالعه حجم نمونه این پژوهش با ضریب اطمینان ۹۵ درصد ۳۸۰ نفر به دست آمده است. از آنجایی که در هنگام توزیع پرسشنامه‌ها برای همه اعضای جامعه شانس برابر در نظر گرفته می‌شود و هر کدام هر یک که در دسترس بوده‌اند مورد آزمون قرار داده‌ایم. بنابراین، نوع نمونه‌گیری در این پژوهش احتمالی از نوع ساده بوده است.

به صورت دره‌ای ایجاد شده، که این عامل دلیل آب و هوای معتدل و مطلوب این محله است.

در سال ۱۳۳۵ از روستاهای توابع طرشت بوده و جمعیت روستا بالغ بر ۵۵۹ نفر و در سال ۱۳۴۵، ۵۷۱ نفر ثبت گردیده است. که این روند تا سالهای ۱۳۶۵ با روند خیلی آرامی افزایش پیدا کرده و در نهایت در سال ۱۳۷۵ از ۲۹۸۸ نفر سال ۱۳۶۵ به ۵۲۷۲ نفر رسیده است. مطابق سرشماری سال ۱۳۸۵ این تعداد به ۵۹۰۹ نفر و با تغییر جزئی در سال ۱۳۹۵ به ۷۰۹۰ نفر رسیده است (مرکز آمار ایران- سرشماری سال ۱۳۹۵). پس مهمترین بحث پس از بررسی روند افزایش تعداد نفرات، مهاجرپذیر بودن منطقه است که بی‌شک یکی از مهمترین عوامل تاثیرگذار، احداث دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات در سال ۱۳۶۳ است.

پس از پیروزی انقلاب اسلامی با شتاب روند مهاجرت به تهران و به تبع آن رشد و شکل‌گیری سریع منطقه، همزمان با عدم نظارت جدی مدیریت شهری بر اراضی شهری، ساخت و سازهایی بصورت خرد و بدون برنامه‌ریزی در این محدوده صورت گرفته است. به طوری که اراضی شمال محله که عمدتاً بعنوان چراگاه حیوانات و اراضی زراعی مورد استفاده قرار می‌گرفته به سرعت تبدیل به بناهای مسکونی به شکل‌های مختلف گردید این ساخت و سازها دارای ویژگی حاشیه‌نشینی بوده و فاقد رعایت اصول معماری و شهرسازی می‌باشد. همچنین تراکم ساختمانی موجود در محله، به دلیل فشردگی و روستایی بودن منطقه می‌باشد. بررسی اجمالی سرانه‌های مختلف محله در وضع موجود و مقایسه با استانداردها، کمبودهای اساسی در کلیه زمینه‌ها را در این محدوده بازگو می‌کند.

فرمول کوکران (برای جامعه محدود)

$$(Nz2pq)/(Nd2+z2pq)$$

تعیین روایی و پایایی پرسشنامه‌ها

مفهوم روایی به این سؤال پاسخ می‌دهد که ابزار اندازه‌گیری تا چه حد خصیصه مورد نظر را می‌سنجد. اعتبار محتوای یک آزمون، معمولاً توسط افرادی متخصص در موضوع مورد مطالعه تعیین می‌شود. برای افزایش اعتبار این پژوهش، اولاً این که پرسشنامه تهیه شده برگرفته و تلفیقی از پرسشنامه‌های متفاوت در این زمینه است و همچنین با اساتید راهنما مورد بررسی قرار گرفته است. تا مقصود از پایایی، قابلیت اعتماد پرسشنامه آن است که اگر ابزار اندازه‌گیری چندین بار در مورد موضوع واحدی به کار برده شود، نتایج حاصله یکسان و یا نزدیک به هم باشند (سرمد و دیگران،

۱۳۸۲: ۱۷۰). در این پژوهش برای سنجش پایایی کار پیمایش از ضریب آلفای کرونباخ استفاده شده است. ابتدا ۳۰ پرسشنامه مورد پیش آزمون قرار گرفته و سپس پایایی درونی این گویه‌ها از طریق آلفای کرونباخ مورد آزمون قرار گرفت. آلفای به دست آمده ۰.۸۸ است که نشان دهنده پایایی بسیار خوب بوده است.

حجم نمونه و شیوه نمونه‌گیری

سنجش پایداری محله

با بررسی نتایج بدست آمده از پرسشنامه‌های پایداری محله به این نتیجه رسیدیم که از دیدگاه (ذهنیت)، شهروندان ساکن در این محله نسبت به محله‌شان تفاوت قابل توجهی وجود ندارد و با امتیاز ۳,۰۶ از حد متوسط طیف لیکرت بالا بود (جدول ۷).

جدول ۷- امتیاز نهایی پایداری محله‌ای

عنوان	تعداد	میانگین	انحراف استاندارد	میانگین انحراف از استاندارد
حصارک تهران	۳۸۰	۳,۰۶	۰,۴۸	۰,۰۲

سنجش وضعیت سرمایه اجتماعی در محله

در محله حصارک تهران بدست آمده و نتیجه‌گیری نهایی انجام شده و به فرضیه پژوهش پاسخ داده خواهد شد (جدول ۸).

در این بخش میانگین به دست آمده از ۵ شاخص سرمایه اجتماعی

جدول ۸- امتیاز شاخص‌های سرمایه اجتماعی محله

عنوان	انسجام اجتماعی	اعتماد اجتماعی	مشارکت اجتماعی
حصارک تهران	۲,۶۲	۳,۰۱	۳,۵۱

آزمون فرضیه

فرضیه پژوهش: به نظر می‌رسد بین سرمایه اجتماعی و پایداری محله‌ای در محله حصارک رابطه معنی‌داری وجود دارد. برای آزمون فرضیه پژوهش از ضریب همبستگی پیرسون استفاده

جدول ۷ وضعیت میانگین پاسخ به سوالات سرمایه اجتماعی در محله حصارک تهران را نشان می‌دهد، هر چند که این محله در بخش پایداری محله از حد متوسط بالاتری (۳/۰۶) برخوردار بوده ولی این محله از سطح پایینی از سرمایه اجتماعی برخوردار است.

رابطه معنی‌داری وجود دارد. همچنین بر اساس جدول می‌توان گفت شدت همبستگی بین دو متغیر سرمایه اجتماعی و پایداری در محله حصارک ۰،۱۱۷+ درصد است که این امر بیانگر رابطه مستقیم بین دو متغیر است. به منظور پیش بینی تأثیر یک متغیر روی متغیر وابسته از رگرسیون ساده استفاده می‌شود. در رگرسیون ساده نیز فرض خطی بودن رابطه بین متغیرها برقرار است. معادله رگرسیونی ساده با یک متغیر وابسته به شکل $Y=a+bx$ تعریف می‌شود (جدول ۹).

شده است. ضریب همبستگی یکی از معیارهای مورد استفاده در تعیین همبستگی دو متغیر است. ضریب همبستگی شدت رابطه و همچنین نوع رابطه (مستقیم یا معکوس) را نشان می‌دهد. این ضریب بین ۱ تا -۱ است و در صورت عدم وجود رابطه بین دو متغیر برابر صفر است. جدول زیر ضریب همبستگی پیرسون، sig و تعداد داده‌ها را نشان می‌دهد. $Sig=0,000$ است به همین دلیل با اطمینان ۹۵ درصد فرض H_0 رد و فرض H_1 تایید می‌شود یعنی بین سرمایه اجتماعی و پایداری محله‌ای در محله

جدول ۹- خلاصه ضریب همبستگی شاخص‌های سرمایه اجتماعی بر پایداری محله‌ای حصارک

خطای معیار میانگین	ضریب تعدیل شده	ضریب تعیین	ضریب همبستگی	مدل
۰،۴۳۵۲۰	۰،۲۱۰	۰،۲۲۴	۰،۴۷۲a	۱

a: پیش بینی کننده روابط همسایگان، اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماع

می‌توان به واسطه متغیرهای پیش بین، مقدار متغیر ملاک را پیش بینی کرد. با توجه به مقدار مجذور ضریب همبستگی تعدیل شده (۰،۲۱۰) می‌توان چنین قضاوت کرد که مدل انتخاب شده، تقریباً ۲۱ درصد واریانس متغیر ملاک (پایداری محله‌ای) را شامل می‌شود (جدول ۱۰).

همانطوری که در جدول ۸ مشاهده می‌گردد، با توجه به مقدار ضریب همبستگی بدست آمده (۰،۴۷۲) متغیر سرمایه اجتماعی پیش بینی کننده مناسبی برای متغیر ملاک یا وابسته (پایداری محله‌ای) است. که این همبستگی میان مقدار مشاهده شده متغیر ملاک و مقدار پیش بینی شده آن از روی مدل رگرسیون است و

جدول ۱۰- خلاصه تحلیل واریانس برای شاخص‌های سرمایه اجتماعی بر پایداری محله‌ای حصارک

مجموع مجذورات	f نسبت	سطح معناداری	درجه آزادی	میانگین مجذورات	مدل
۲۰،۱۶۹	۲۱،۳۱۹	۰،۰۰۰ a	۵	۴،۰۳۰	رگرسیون
۷۰،۷۹۶	-	-	۳۷۳	۰،۱۸۵	باقی مانده
۹۰،۹۶۵	-	-	۳۷۸	-	کل

محله حصارک رابطه معنی‌دار وجود دارد. بنابراین، فرض خطی بودن مدل نیز تأیید می‌گردد (جدول ۱۱).

با توجه به جدول ۹، نسبت F محاسبه شده (۲۱/۳۱۹) در سطح اطمینان ۹۵ درصد معنی‌دار است ($p>0.05$). بنابراین می‌توان چنین قضاوت کرد که بین سرمایه اجتماعی و پایداری محله‌ای در

جدول ۱۱- ضرایب رگرسیون تاثیر شاخص‌های سرمایه اجتماعی بر پایداری محله‌ای در محله حصارک

مدل	ضریب استاندارد نشده		T	سطح معناداری	
	A	خطای معیار			
عدد ثابت	۲,۶۱۲	۰,۱۳۵	-	۱۹,۳۸۶	۰,۰۰۰
انسجام اجتماعی	۰,۱۸۶	۰,۰۳۹	۰,۳۰۵	۴,۴۹۹	۰,۰۰۰
اعتماد اجتماعی	۰,۱۴۱	۰,۰۳۸	۰,۲۲۸	۳,۵۲۱	۰,۰۰۰
مشارکت اجتماعی	-۰,۲۰۴	۰,۳۷	-۰,۳۸۷	-۵,۱۸۵	۰,۰۰۰

بتا: متغیر وابسته؛ پایداری محله حصارک

دانست. یافته‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد اصول پایداری محله در حد نسبتاً خوبی تحقق نیافته است. دلیل این امر را می‌توان در عدم اجرای طرح‌های توسعه شهری یا به عبارت دیگر عدم توجه به استانداردها در برنامه‌ریزی شهری توسط طراحان شهری، معماران و شهرسازها دانست که بافت فرسوده محله فاقد این استانداردها هست. اما در ادامه پژوهش در بخش سرمایه اجتماعی این محله که از سطح پایینی برخوردار است دلیل این موضوع به نوع طراحی کالبد محله‌ای برمی‌گردد که موجب شده تا ساکنان از سطح تماس کمتری برخوردار بوده و روابط اجتماعی کمتری را تجربه کنند که این روابط اجتماعی پایین خود به خود موجب تقلیل سایر بخش‌های سرمایه اجتماعی می‌شود. به منظور حل این معضل در محله، می‌بایست از سرمایه جوانان مستعد در توسعه جامعه مدنی، ایجاد نهادهای دموکراتیک و همچنین حل چالش‌های پیش‌رو استفاده گردد.

منابع

- ۱- ازکیا و دیگران (۱۳۸۹) "نظریه‌های اجتماعی معاصر با رویکرد توسعه، تهران، علم.
- ۲- الوانی، سید مهدی و نقوی، میرعلی (۱۳۸۱) "سرمایه اجتماعی: مفاهیم و نظریه‌ها"، فصلنامه مطالعات مدیریت، شماره ۳۳ و ۳۶، ص ۱۶.

همانگونه که از داده‌های ارائه شده در جدول ۱۱ بر می‌آید، از میان شاخص‌های سرمایه اجتماعی؛ انسجام اجتماعی، اعتماد اجتماعی و مشارکت اجتماعی به ترتیب با میزان بتای ۰,۳۰۵، ۰,۲۲۸ و -۰,۳۸۷- بر پایداری محله‌ای در محله حصارک تأثیرگذار هستند.

بنابراین در پاسخ به فرضیه پژوهش می‌توان گفت که این فرضیه برای محله حصارک اثبات می‌شود. به عبارت دیگر فرضیه پژوهش در مورد محله حصارک با ارتباط ۱۱۷ و احتمال ۹۵ درصد اثبات شده است.

نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که ارتباط معنادار و مثبتی بین پایداری محله و سرمایه اجتماعی وجود دارد. به بیان دیگر اعتماد اجتماعی، انسجام اجتماعی و مشارکت اجتماعی در محله موجب افزایش پایداری محله می‌شود. محله حصارک در تهران را می‌توان مصداق بارزی از محله‌های انسان ساخت دوران معاصر دانست. به طور کلی این محله از لحاظ شکل کالبدی و کارکرد اجتماعی یکی از محله‌های ناموفق شهر تهران محسوب می‌شود. در این محله زمینه‌های لازم برای جذب افراد پیاده و تطابق داشتن شرایط محیط و همچنین معانی که محیط را القاء می‌کند، وجود ندارد، به همین دلیل این محله را نمی‌توان یک محله پایدار

- ۳- ازکیا، مصطفی، علی ایمانی (۱۳۷۷) "توسعه روستایی، تهران، نشر نی، ص ۷۹-۷۵.
- ۴- بیات، میترا و خیری، حسن و پوریانی، محمدحسین (۱۳۹۹) "بررسی تاثیر سرمایه اجتماعی تشکل‌های مردم نهاد استان مرکزی بر مردم سالاری" مجله مدیریت سرمایه اجتماعی، شماره ۱، ص ۱۲۱.
- ۵- بیگلری، شادی (۱۳۸۹) ارزیابی عملکرد مدیریت شهری در پایداری محله ای " پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس.
- ۶- پانتام، روبرت (۱۳۸۰) "دموکراسی و سنت های مدنی"، ترجمه محمد تقی دلفروز، انتشارات تهران، ص ۲۹۹، ۲۹۷ و ۲۹۸.
- ۷- جوادزاده اقدم، هادی، علوی، سید علی (۱۳۹۵) "تحلیل تطبیقی نقش سرمایه اجتماعی در پایداری محله ای در بافت های فرسوده و جدید (نمونه موردی: محلات نارمک و یوسف آباد)"، نشریه پژوهش و برنامه ریزی شهری، سال ۷، شماره ۲۴، ص ۸۹.
- ۸- جیکوبز، جین (۱۳۹۵) "مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکایی"، ترجمه حمیدرضا پارسی، آفلاطونی، ویرایش اول، چاپ سوم.
- ۹- حیدر آبادی، ابوالقاسم (۱۳۸۹) "اعتماد اجتماعی و عوامل اجتماعی - فرهنگی موثر بر آن (مطالعه موردی جوانان ۲۰ تا ۲۹ ساله استان مازندران)"، مجله مطالعات جامعه شناختی جوانان، پیش شماره - ۱، ص ۴۰.
- ۱۰- خاکپور، براتعلی، مافی، عزت الله، باوان پوری، علیرضا (۱۳۸۸) "نقش سرمایه ی اجتماعی در توسعه ی پایدار محلهای (نمونه : کوی سجاده مشهد)"، مجله جغرافیا و توسعه ی ناحیه ای، شماره دوازدهم
- ۱۱- خنده‌رو، مهدی (۱۳۸۷) بررسی سرمایه اجتماعی و عوامل موثر بر شکل گیری آن در سطح محله، پایان نامه ی کارشناسی ارشد رشته ی علوم اجتماعی، گرایش جامعه شناسی، دانشگاه اصفهان، گروه علوم اجتماعی، ص ۳.
- ۱۲- دیهیم پور، مهدی (۱۳۹۸) "تاثیر شفافیت سازمانی بر مدیریت جنجال- نتیجه با میانجیگری سرمایه اجتماعی"، مطالعات مدیریت (بهبود و تحول)، ۲۸ (۹۴)، صص ۳۹-۶۲.
- ۱۳- زاهدی اصل، محمد (۱۳۸۳) "باز تولید سرمایه اجتماعی در سطح محله"، چکیده مقالات همایش توسعه محله‌ای، تهران، ص ۲۷۸.
- ۱۴- سرمد زهره، بازرگان، ع، حجاری (۱۳۸۲) "روش های تحقیق در علوم رفتاری"، تهران، انتشارات آگاه، ص ۱۷۰.
- ۱۵- سالک، نیما (۱۳۸۶) "ارائه الگوی برنامه ریزی پایدار محله ای در فرآیند برنامه ریزی شهری"، رشته برنامه ریزی شهری و منطقه ای، دانشگاه تربیت مدرس.
- ۱۶- شارع پور، محمود (۱۳۸۳) "تحکیم مناسبات انسانی برای جلب مشارکت مردم"، چکیده مقالات همایش توسعه محله ای، شهرداری تهران، ص ۲۸۹.
- ۱۷- غفاری، غلامرضا (۱۳۹۰) "سرمایه اجتماعی و امنیت نظامی"، سازمان تحقیقات و مطالعات ناجا، تهران، انتشارات جامعه شناسان.
- ۱۸- غیاثوند، الهام (۱۳۸۸) "تاثیر سرمایه های اجتماعی بر کیفیت زندگی ساکنان محلات شهری"، سایت مرجع مدیریت شهری، فصلنامه مهندس مشاور، شماره ۴۵، ص ۲۲.
- ۱۹- فلاح شمس، میرفیض، اسکندری، بهمن، عزیزی، فرهاد و نوروزی، محمد (۱۳۹۹) "سرمایه اجتماعی و رفتار نامتقارن هزینه‌ها" مدیریت سرمایه اجتماعی، شماره ۳، صص ۲۹۷-۳۱۷.

- تحقیقات استراتژیک مجمع تشخیص مصلحت نظام، پژوهشنامه شماره ۲۹، ص ۳۱.
- ۳۱- نوریان، فرشاد، عبدالمهدی، محمد مهدی (۱۳۸۸) "تبیین معیارها و شاخص های پایداری در محله های مسکونی"، مجله شهر نگار، شماره ۵۰، ص ۹۳
- 32- Barton, Hugh, Grant, Marcus, Guise, Richard(2003); *Shaping Neighborhoods : For Local Health and Global Sustainability*, London and New York, spoon press, 16.
- 33- Jha, A & Chen, Y(2015). "Audit fees and social capital. *Account. Rev*, 90(2): pp. 611-639.
- 34- Misztal, Barbara A. (1997). *Trust in Modern Societies*. Oxford: Blackwell.
- 35- Milani, C. (2005). *Social capital and local development theories: lessons from the pintadas experience (Bahia, Brazil)*.
- 36- Rhonda Phillips and Robert H. Pittman(2009), *AN INTRODUCTION TO COMMUNITY DEVELOPMENT*, Simultaneously published in the USA and Canada, by Routledge, p22.
- 37- Sen, A. 1989. *Food and Freedom*. *World Development*. Vol17(6): 769-781.
- 38- Souldard, J. & Knollenberg, W. & Boly, B.B. & Perdue, R.R. & McGehee, N. G.(2018). "Social capital and destination strategic planning", *Tourism Management*, 69, pp. 189-200.
- 39- Temkin, Kenneth , Rohe, M William(1998), " Social Capital and Neighborhood Stability: An Empirical Investigation" *Housing Policy Debate*, Fannie Mae Foundation, Volume 9, Issue 1.
- 40- www.tehran.ir/.
- 41- www.googleearth.com/.
- ۲۰- فیلد، جان (۱۳۸۵) "سرمایه اجتماعی"، ترجمه جلال متقی، موسسه عالی پژوهش تأمین اجتماعی، تهران، ص ۱.
- ۲۱- کوهی فرد، الناز (۱۳۹۲) "بررسی نظری مفهوم محله و تاثیر هویت بر شکل دهی آن در معماری "هشتمین سمپوزیوم پیشرفت در علم و تکنولوژی، مشهد، ص ۱.
- ۲۲- گیدنز، آنتونی (۱۳۷۸) "راه سوم، بازسازی سوسیال دموکراسی"، ترجمه منوچهر صبوری، تهران، ص ۸۹
- ۲۳- مافی، عزت‌اله و عبدالله‌زاده، مهدی (۱۳۹۶) "ارزیابی پایداری اجتماعی کلان شهر مشهد"، پژوهش‌های بوم شناسی شهری، شماره ۱، ص ۶۵-۷۸.
- ۲۴- محسنی، منوچهر و جاراللهی، عذرا (۱۳۸۲) "مشارکت اجتماعی در ایران"، تهران، انتشارات آرون.
- ۲۵- مرکز آمار ایران، ۱۳۹۵
- ۲۶- موسوی، سید احمد (۱۳۸۵) برنامه ریزی توسعه محله ای با تأکید بر سرمایه اجتماعی"، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس.
- ۲۷- میرزائیان، کتابیون (۱۳۸۹) "بررسی نقش اجرای طرح ناحیه محوری شهرداری تهران در توسعه پایدار محله ای (مطالعه موردی: شهرداری منطقه ۵ تهران)"، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم تحقیقات، تهران، ص ۲۵-۲۰.
- ۲۸- معصومی، سلمان (۱۳۹۰) "توسعه محله ای در راستای پایداری کلانشهر تهران، اداره کل مطالعات اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران، انتشارات جامعه و فرهنگ، ص ۱۱.
- ۲۹- نجفی، یدالله (۱۳۸۵) "اقتصاد اسلامی"، فصلنامه تخصصی اقتصاد اسلامی، شماره ۲، ص ۲۷.
- ۳۰- نیکومرام، هاشم، اصفهانی، مینا (۱۳۸۷) "سرمایه اجتماعی و باز تولید آن در قلمرو مدیریت اسلامی"، پژوهشنامه مدیریت و سرمایه اجتماعی، پژوهشکده